

DOI 10.32405/2308-8885-2018-4-31-34 УДК 379.822 : 159.928.23: 792 - 057.874

Миропольська Наталія Євгенівна,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна, nataliamyropolska@gmail.com

ЕФЕКТ СМИСЛОВОГО КОНТИНУМУ ЯК ЗАСІБ ПРИВЕРНЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО МИСТЕЦТВА ТЕАТРУ

У статті висвітлено варіанти методики заохочення школярів до мистецтва театру та їх висвітлення на прикладах матеріалу третього розділу підручника «Мистецтво» (10–11 класи) авторів О. Комаровської, Н. Миропольської, С. Ничкало, І. Руденко, де учням пропонується, окрім інших видів мистецтва, «театральний тур» Україною.

Пропонується активне використання смислового континууму п'єс, який, завдяки відкритості незмінного протягом усього часу існування тексту, змінюється відповідно до певного соціокультурного життя людей. Стаття побудована на використанні прикладів творчості І. Кочерги та М. Куліша.

Ключові слова: смисловий континуум, школярі, мистецтво театру, творчість І. Кочерги та М. Куліша.

Однобічний вимір творчості драматургів ізолює їхні твори від сьогоднішніх учнів, про що свідчить *опитування*, проведено нами у старшій школі.

На запитання, чи захоплює учнів мистецтво драматургії, з учнів 10–11 класів позитивну відповідь дали 25 %, негативну – 70 %, не відповідали – 5 %. А на запитання стосовно змісту вільного часу школярів, драматургії і театральному мистецтву, яке, за висловом Б. Грінченка, дає «уроки відносно власного свого призначення в загальному житті людства і подальшого напрямку своєї діяльності» [3, с. 7], місця, на жаль, не

знайшлося. Сучасні учні втратили мотивацію до виду мистецтва, який в яскравих формах виносить на поверхню як гармонію і вищі смисли (Бог, любов), так і банальність, гротеск, потворність, роблячи душевне буття людини більш рухливим, чуйним, здатним до розуміння інших людей та співпереживання.

Причину подібного стану, з-поміж інших, вбачаємо у переважаності процесу навчання фактологічним матеріалом, обсяг якого не сприймається учнями, суто дидактичному поясненні сюжетного шару п'єси, «пасивному» вивченні п'єс («читанні їх про себе», а не за ролями тощо). Тому й згасає куль-

турно-емоційний рівень осмислення п'єс, який постає перед учнями тільки як ретрофеномен. Відомий естетик Т. Адорно писав: «Сприйняття художніх творів адекватне лише як живе сприйняття... Промовляючи, художній твір стає чимось, що рухається в собі... Уявлення про консервативний художній твір суперечить глузду... художні твори засвідчують, що сам світ має стати іншим, і художні твори – неусвідомлені схеми такої зміни» [1, с. 239–240].

Дуже багато п'єс написано в Continuous Tense – тобто в теперішньому або минулому *безперервному довіччя*, події яких почались давно і все ще продовжують здійснювати вплив, бо є актуальні на сьогоднішній момент (можливо, тому назву часової граматичної групи Continuous мовники замінили на назву Progressive Tense, пов'язану з рухом і динамікою часу та подій). Отже, актуалізуємо *континуум як неперервну конотацію, яка акцентує неформальний шар п'єси, ідеї якої без зміни тексту висвітлюються різними аспектами відповідно до певного часу і простору*. І тоді ретровимір поступово перейде до виміру активної реальної співпричетності школярів до «золотого фонду» драматургії.

Для прикладу зупинимось на третьому розділі підручника «Мистецтво» (10–11 класи) авторів О. Комаровської, Н. Миропольської, С. Ничкало, І. Руденко [6], побудованого мандрівно-географічним способом, коли учням пропонуємо, окрім інших видів мистецтва, «театральний тур» містами і країнами, присвячений мистецтву України.

Північну Україну пропонуємо представити творчістю І. Кочерги, яка надає вчителю багато можливостей долучення старшокласників до театрального мистецтва. Працюємо над п'єсою «Ярослав Мудрий» **по групах**:

Перша група – історики вивчають роки правління Ярослава Мудрого (1019–1054) і мають висвітлити такі питання: обрання митрополитом українця Іларіона, поява монастирів і чернецтва в Києві, заснування Печерського монастиря, школи при монастирях і церквах з акцентом на церкві Софії (дорогоцінні мозаїки, фрески, мармур); піднесення мистецтва; «Дудино плем'я» – скомон-

рохи; освічені люди – Іларіон, Нестор, Никон; міжнародні шлюбні угоди дітей Ярослава; Ганна – королева Франції.

Друга група – літературознавці готують оповідь про життєвий шлях І. А. Кочерги (1881–1952): навчання в Чернігівській гімназії; юридичний факультет Київського університету; робота чиновником в Чернігові. Перша п'єса «Пісня в бокалі». У 1914 р. – переїзд до Житомира, де продовжує писати п'єси і працює в газетах. 1934 р. – переїзд до Києва. 1944 р. – створення романтичної драми «Ярослав Мудрий». Тема – боротьба за мирне процвітання Київської Русі. П'єса охоплює шість років княжіння 1030–1036 рр., коли Ярослав зупинив міжусобні розбрати і відбив атаки печенігів. Як афоризм звучать у Ярослава Мудрого слова Іларіона зі «Слова про Закон і Благодать»: «Закон... передує Істині і Благодаті... Закон – то був предтечею і слугою Благодаті та Істини...» [4, с. 275], що в поетичній формі передано так: «Раніш закон, а потім благодать».

Афористичність мови, точне слововживання. Монологи, що примушують замислитися *над сьогодишніми реаліями...*

*В моїх руках вся Руська держава
Знов зібрана, єдина і міцна.
Вона стоїть, немов свята стіна,
Як захист всіх народів християнських
І всіх скарбів учених вікових
Від Азії кочовників поганських.
Про це в края повідайте своїх,
О ви, посли сусіднього кордону
Угорської і Лятської держав,
Що твердо тут тримає оборону
Європи сторож – руський Ярослав.*

Третя група – театрознавці – розшуковують і досліджують інформацію про постановки «Ярослава Мудрого» в Україні (м. Харків, м. Житомир, м. Київ та ін.), у Білорусі (напр., відкриття у 1954 р. Могильовського драматичного театру п'єсою «Ярослав Мудрий») та ін. Режисери вистав і видатні виконавці головних ролей. Прослуховування уривків із радіозаписів спектаклів (рубрика «Театр біля мікрофону»). Опері «Ярослав Мудрий» Ю. Мейтуса і Г. Майбороди.

Четверта група – художнє оформлення вистав. Учням, які мають хист до прикладного мистецтва, достатньо зробити *елементи* характерного для XI–XII

століть інтер'єру або екстер'єру, наприклад. церковну баню, хрест, вежу, лампади, копії начиння, частини оздоблення фресок, орнаментального розпису на скринях, обкладинок книжок тощо:

ЕЛИЗАВЕТА (милуючись мініатюрою в книзі)

*Яка краса! Як барви всі согласно
В один вінок на золоті сплелись!
Так, це той світ далекий і прекрасний,
Що в кришталі я бачила колись.*

МИКИТА

*Бо давній світ, що бачила ти в часі,
І є, княгине, мистецтва дивний світ.
Вони завжди підносять душу нашу,
Краси й добра нехвильний заповіт.*

Готуючи костюми для акторів, варто скористатися ресурсами Інтернету і пам'ятати деякі відомості про міську культуру цієї доби – одяг шили із тканин з візерунками, який додатково зверху розшивали золотими або сріблястими нитками, кольоровим шовком, а також любили прикрашати перлами. Великий за розміром малюнок зображував левів, слонів, птахів з дівочим обличчям, крилатих биків, яскраві квіти – «весь строкатий світ східної казкової фантастики красувався на плечах дружинників» [5, с. 235].

Корони руських княгинь прикрашали емаллю і перлами. Від корони до плеч спускали золоті ланцюжки із зображенням птахів. На шиї – моніста, буси, хрестики. На руках – широкі срібні браслети, орнаментовані зображеннями гусяр'їв, на пальцях – персні.

Князі носили шапки з хутряним оздобленням, рукави також були розшиті вишивкою. Особливу увагу юним художникам слід приділити орнаменту. Це гармонійне переплетення тваринного орнаменту з рослинним. Плетена смужка з чотирьох стрічок, мереживні сітки, лілії (у підручнику для 5 класу «Історія України» [2, с. 102] подано кольорові ілюстрації святкового князівського одягу, одягу городянок цієї доби, а на с. 210 зображено одяг князівської родини XI ст.).

П'ята група – музично-шумове оформлення. Потрібно звернути увагу на ремарки І. А. Кочерги щодо «звуків» п'єси. Це, залежно від дії, церковні дзвони, звук ручного дзвоника, шум битви, сурми. І, звичайно ж, використати музи-

ку К. Данькевича, написану спеціально для вистави, або уривки з однойменних опер Ю. Мейтуса чи Г. Майбороди.

Шоста група – акторська, на «плечах» якої передача почуттів патріотизму і любові, закладених у монологах і діалогах персонажів – видатних історичних фігур нашого героїчного минулого.

Додаткові «позитиви» роботи над уривками з цієї п'єси (усю її дуже важко втілити в шкільному театрі) – *міжпредметні зв'язки*. П'єсу варто грати перед молодшими і старшими підлітками як художнє висвітлення матеріалу, що вивчається за предметом «Історія України». Можна з упевненістю сказати: якщо під час вивчення тем з «Історії України» в 5 класі (вступ до історії) «Пригоди у древньому Херсонесі», «Повсякденне життя за часів Київської Русі», «Найвідоміші храми України» і теми «Київська держава» (Русь – Україна Ярослава Мудрого) у 7 класі, завдяки театралізованому фокусуванню зробити подібний емоційний відхід від жорстких стандартів матеріалу у бік почуттєвого людського, то це посприє розумінню школярами не тільки світогляду, а й способу життя суспільства та особливостей духовного середовища цієї доби. І тоді, можливо, саме такий белетристичний процес заповнення «білих плям» буде тримати або віднайде в пам'яті учнів втрачене, забуте, пропущене, невивчене і допоможе їм рухатись далі.

Південну Україну представимо творчістю М. Куліша, ім'я якого – наша історична пам'ять, як і інші імена та історичні назви, котрі не підлягають забуттю.

Пропонуємо зосередитись на п'єсі Миколи Куліша «Мина Мазайло». Зважаючи на наявність «творчих сил», а вони є завжди, учитель обирає шлях знайомства і роботи над уривками з п'єси або твором у повному обсязі.

«Мина Мазайло» – комедія, тому грати її треба невимушено, яскраво і людяно, особливо це стосується дії другої (явища 3–8), яку можна поставити окремо, в «концертному виконанні», де розкривається «українізація» Мокієм – Улі:

МОКІЙ. Отже, дозвольте мені вас українізувати, Улю!

УЛЯ (тихо). Українізуйте, Моко [8, с. 36].

Обов'язково маємо акцентувати історичний контекст п'єси, написаної у 1929 р., коли в Україні представники «Молодої України» здійснюють прогрес у філософському осмисленні національної ідеї, – М. Хвильовий, Д. Донцов, Д. Чижевський, В. Липинський та інші, більшість з яких через декілька років стануть уже «розстріляним Відродженням»; вони ніби підтверджують пророчі слова дядька Тараса, висловлені в п'єсі: «Їхня українізація – це спосіб виявити всіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було. Попереджаю!»

І самовпевнена відповідь Мокія – юнака з «мрійними, але злими очима», упевненого в скорому виході «на високості»: «Провокація. Хто стане нищити двадцять мільйонів самих лише селян-українців, хто?» [8, с. 65].

Відповідь на це запитання він отримує у 1933 році, коли почнеться в Україні голодомор.

А поки що, у двадцять роки, в Україні було проведено українізацію шкіл, працювала Українська академія наук, Національна бібліотека, Національний архів тощо...

Інший варіант знайомства з Миколю Кулішем – *театралізований урок (вечір)*, на якому варто зіграти другу дію комедії «Мина Мазайло» та уривки з трагедії «Народний Малахій», що дасть змогу представити талант драматурга і яскраво побачити суспільне життя України 20–30-х рр. XX ст., продемонструвати його геніальне провидіння напередодні голодомору і Першого з'їзду Спілки радянських письменників у 1934 р., який утвердив соціалістичний реалізм як єдиний можливий метод художньої творчості.

Фіксуючи художнім способом головні явища українського суспільства цих років, драматург показав їх не лінійно, а через з'ясування характерних прикладів духовного контексту цього історико-культурного часопростору. Учні матимуть змогу зрозуміти не тільки світогляд, а й спосіб життя суспільства та особливості духовного середовища. Уже наближаються репресії, що захоплять близьких і далеких знайомих, відверта брехня гасел і політичних заяв, за чітке розуміння яких загине і сам М. Куліш.

З п'єси М. Куліша «Народний Малахій», в якій відображено результати беззастережної віри в брехню влади, наслідки «омасовлення», пропонуємо показати уривки про колишнього «поштальйона» Малахія, який, уявивши себе народним наркомом, засипав своїми проєктами, створеними «оновленими після революції очима», державні органи, твердо вірячи в «голубу даль»: «...не до гробу тепер єрусалимського нам треба йти, а до Ленінового Мавзолею, до нового Єрусалиму плюс до нової Мекки – до Москви...»

Або створення «нової людини»:
МАЛАХІЙ (Тим часом зліз з муру. Підійшов до робітників). *Що це ви робите? ТРЕТІЙ. Хіба не бачите? ... Форми. МАЛАХІЙ. А я прийшов до вас робити реформи.*

ТРЕТІЙ. Як?
МАЛАХІЙ. Голубі. Більше точно – негайну реформу людини [8, с.168].

Скільки таких неосвічених Малахіїв-реформаторів ми бачимо сьогодні!

Сліпа віра зводить людину з глузду. М. Куліш усією своєю творчістю довів: коли в суспільстві аномалії стають нормою, коли абсолютизація будь-якого прізвища або явища визнається єдиною беззаперечною вірою, людина гине, губиться в цьому колі тоталітарному.

До учнів потрібно донести думку: *кожна епоха впливає на сприйняття того, що було написано раніше. І ми потрапляємо в ефект смислового континууму, опиняємося всередині безмежної відкритості незмінного протягом усього часу існування тексту, який може змінити сприйняття, подвоїти його завдяки сучасному виконанню або відповідно до нинішнього соціокультурного контексту людського життя.* І тоді, наприклад, завдяки конотації «голубі реформи» Малахія наповняється сучасним змістом, «перспективою», що стала дійсністю (реєстрація одностатевих шлюбів, вже офіційне визнання в деяких країнах третьої статі...).

Тому, працюючи над п'єсами, їх вітальну силу можна відчути тільки з урахуванням сучасного контексту і пам'ятати: «У єдності перебування «тут – і – зараз» – умова загадкової невикривленості того світу театру, в якому

ви перебуваєте. Все «тут – і – зараз» – рукотворне, думкотворне, – завтра буде іншим... [7, с.78].

У статті наведено приклади вивчення української драматургії на уроках мистецтва в старшій школі. Але національною потребою є вивчення на цій інноваційній платформі і зарубіжної драматургічної класики, яка таїть в собі і відбиває проблеми, дотичні до сьогоденного життя, – саме це й складає **перспективу подальших досліджень.**

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Адорно Т. Теорія естетики / Теодор Адорно. – Київ : Основи, 2002. – 518 с.
2. Власов В. С. Історія України. Вступ до історії. Підручник для 5-ого класу / В. С. Власов. – Київ : Генеза, 2013. – 256 с.
3. Гринченко Б. Д. Народные спектакли / Б. Д. Гринченко. – Чернігов : Типографія Губерн. земства, 1900. – 64 с.
4. Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV ст. – Київ : Аконті, 2002. – В 2 кн. – Кн I. – 784 с.
5. История русского искусства. – Москва : АН ССР, 1953. – Т.1. – 574 с.
6. Комаровська О. А., Миропольська Н. Є., Ничкало С. А., Руденко І. В. Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень) : підруч. для 10 (11) кл. закл. загал. серед. освіти. – Харків : Ранок, 2018. – 192 с.
7. Корнієнко Н. Лесь Курбас : репетиція майбутнього / Н. Корнієнко. – Київ : Факт, 1998. – 469 с.
8. Куліш Микола. П'єси / Микола Куліш. – Київ : Наукова думка, 2001. – 368 с.

Миропольська Н. Є., доктор педагогічних наук, професор, головний научний співробітник лабораторії естетичного виховання і художественного формування ІПВ НАПН України, г. Київ, Україна, nataliamyropolska@gmail.com

Ефект смислового континуума як спосіб привернення школярів до мистецтва театру

В статті освітлені варіанти методики приобщення школярів до мистецтва театру і їх освітлення на прикладах матеріала третього розділу підручника «Мистецтво» (10–11 класи) авторів А. Комаровської, Н. Миропольської, С. Ничкало, І. Руденко, де ученикам пропонується, попереміжних видів мистецтва, «театральний тур» Україною. Пропонується активне використання смислового континуума п'єси, котрою, завдяки відкритості незмінного на протязі всього часу існування тексту, змінюється в відповідності з визначеною соціокультурною життєвою людиною. Стаття по-

строена на використанні прикладів творчості І. Кочерги та Н. Кулиша.

Ключеві слова: смислової континуум, школярів, мистецтво театру, творчість І. Кочерги та Н. Кулиша.

N.E. Myropolska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of Laboratory of Aesthetic Education and Artistic Education of the Institute of Problems of Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, nataliamyropolska@gmail.com.

The effect of sense continuum as a mean of schoolchildren's attraction to the art of theatre

The article lights up the variant of methods of schoolchildren's attraction to the art of theatre. Now at school only one-sided learning of drama art has been proposed – as a retro-index. It reduces pupils' motivation to this kind of art.

We propose to study plays in Continous (Progressive) Tense which means continuity, accents moments of life which are actual today. Continuum is an uninterrupted connotation which demonstrates non-formal layer of the play, ideas of which show different aspects according to definite time and area. In this case retro-index gradually will transfer to the index of active real schoolchildren's complicity to "gold fund" of the drama.

The author gives examples of such work with the plays of I. Kocherga "Yaroslav Mudryi" and M. Kulish "Myna Masaylo" and "Peoples' Malahiy". The accent has been done on the modern sounding of these plays, for example, love to Motherland, honoring the Law (I. Kocherga), on the problem of Ukrainization, non-educated officials, brainless believe to slogans (M. Kulish) etc.

The article shows the use of the given material in connection between the lessons of art and history, art and literature.

Elucidated for themselves the main phenomenon's of Ukrainian society the pupils will have a possibility to understand not only the peculiarities of spiritual surrounding of the years when the play had been written, but to conduct analogies with today's life. That's why the learning of drama plays "here – and – now" is very important for schoolchildren's world outlook and their feelings.

Keywords: sense continuum, schoolchildren, the art of theatre, creation of I. Kocherga and M. Kulish.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2018 р.

DOI 10.32405/2308-8885-2018-4-34-39 УДК 37.015.31 : 72.012 (477.53)

Дружиніна Анна Вікторівна,

методист редакційно-видавничого відділу, Полтавський ОІППО ім. М. В. Остроградського, м. Полтава, Україна, dryzhanna@gmail.com

ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШО-КЛАСНИКІВ З УКРАЇНСЬКИМ АРХІТЕКТУРНИМ МОДЕРНОМ (на прикладі Полтавського регіону)

У статті представлено дослідження українських національних ознак в архітектурі, зокрема стильових особливостей українського архітектурного модерну в Полтавському регіоні, та методику ознайомлення старшокласників із цією темою впродовж двох навчальних годин. На першому уроці автор пропонує стислу інформацію і світліни пам'яток архітектури Полтавщини у формі віртуальної екскурсії, на другому – творчо-практичну роботу учнів зі створення з допомогою зображувального площинного конструктора власного проекту фасаду будинку в стилі українського архітектурного модерну з регіональними полтавськими особливостями.

Ключові слова: український архітектурний модерн, стилістичні українські національні ознаки, регіональний аспект, учень старшої школи, зображувальний площинний конструктор.

Архітектура – мистецтво створення (проекування й побудови) будинків, споруд та їхніх комплексів; самі споруди, – за визначенням Р. А. Шмига [7, с. 24]. Це штучне середовище, створене людиною, діяльність якої розгортається всередині або на фоні тих чи інших споруд та будинків.

Архітектура відображає соціальні інтереси суспільства, його філософію, ідеологію, світосприйняття навколишнього середовища. Упродовж століть в архітектурі України формувались своєрідні стилістичні українські національні ознаки (надалі УНО), що яскраво проявилися в стилі українського архітектурного модерну (надалі УАМ) [3, с. 308–309].

Вивчення мистецтва у школі передбачає ознайомлення школярів з епохами, стилями, видами і жанрами в різних

видах мистецтва. Однак, на наш погляд, у старшій школі недостатньо представлена архітектура, її національні та регіональні особливості, зокрема такий стиль, як український архітектурний модерн – визначне явище в мистецькій історії України.

УАМ – один з українських оригінальних архітектурних стилів. Виник на початку ХХ століття. Існував і розвивався протягом майже сорока років – з 1903 по 1941 р.). В основі УАМ лежать народні традиції хатнього і церковного будівництва, досягнення української професійної архітектури. У формуванні цього стилю митці намагалися зберегти традиції українського зодчества, вносячи авторські інновації.

Зазначений стиль отримав назву завдяки дослідженням мистецтвознавця К. В. Широцького, який визначив УАМ